

УДК 94(477)+372.48

Дояр Л.В.

**ВИПУСКНИК КАТЕРИНОСЛАВСЬКОГО ГІРНИЧОГО ІНСТИТУТУ –
БУДІВНИЧИЙ ВИЩОЇ ГІРНИЧОЇ ОСВІТИ У КРИВОМУ РОЗІ**

У статті досліджено життєвий і трудовий шлях засновника і першого керівника Криворізького вечірнього робітничого технікуму В.І. Жигаловського.

Ключові слова: гірнича справа, інженерні кадри, вечірній робітничий технікум.

В статье исследован жизненный и трудовой путь основателя и первого руководителя Криворожского вечернего рабочего техникума В.И. Жигаловского.

Ключевые слова: горное дело, инженерные кадры, вечерний рабочий техникум.

The article studied the life and career of the founder and first director of Krivoy Rog evening working college V.I. Zhigalovskiy.

Key words: mining, engineering staff, the evening working college.

В історії Кривого Рогу гірничорудна галузь займає особливе місце. Адже саме гірництво перетворило невеличке містечко ХІХ століття на індустріальний гігант радянської епохи і потужний мегаполіс сучасної України. Тож проблема розвитку гірничої справи на Криворіжжі завжди була і залишається актуальною, науково затребуваною і суспільно значущою.

Містоутворююча роль гірничої галузі стала очевидною вже з середини 1920-х років, коли запрацювали відроджені після воєнних і революційних лихоліть рудники. Згідно із переписом населення, що був проведений у Кривому Розі 17 грудня 1926 року, у місті на той час проживало 31019 осіб, із яких 15045 склали чоловіки і 15974 – жінки [11, с. 4]. Як зазначалося у статистичному аналізі, «у порівнянні з 1923 роком населення зросло на 62,3 % у зв'язку з оживленням рудників» [11, с. 4].

Зрозуміло, що зростання виробництва потребувало кваліфікованих кадрів гірничих інженерів. Між тим, останніх катастрофічно не вистачало: з 24 тисяч робітників, які працювали у криворізьких надрах напередодні Першої світової війни, у 1920 році залишилося 365 сторожів, 10 техніків і гірничих інженерів та близько 600 робітників різних гірничих професій [12, с. 101]. Звісно, що Катеринославський гірничий інститут не в змозі був ліквідувати дефіцит інженерно-технічних кадрів для гірничорудної промисловості Криворізького басейну. У зв'язку з цим 2 квітня 1921 року Головним управлінням професійної освіти УСРР було прийнято рішення про утворення у Кривому Розі вечірнього робітничого технікуму з метою підготовки технічних кадрів для Криворізького і Нікопольсько-Марганцівського басейнів [8, с. 375; 9, с. 8]. Впродовж року проводилася організаційно-підготовча робота, перш ніж у приміщенні 7-річної школи рудника імені Жовтневої революції, що на станції Вечірній Кут,

розпочалися заняття. Датою заснування нового навчального закладу, якому долею судилося стати гордістю Кривого Рогу, вважається 4 жовтня 1922 року. Засновником і першим керманічем Криворізького вечірнього робітничого технікуму (КВРТ) став інженер Всеволод Інокентійович Жигаловський [у 1929 році КВРТ був перетворений на вечірній робітничий гірничий інститут; у 1931 році – перейменований на гірничорудний інститут (КГРІ); 31 серпня 1936 року, попри здійснений набір на 1-й курс, КГРІ розформували, а через два місяці перетворили на філію Дніпропетровського гірничого інституту; впродовж 1937-1939 років КГРІ був відновлений спочатку як вечірній (у 1937 р.), а потім (у 1939 р.) і як денний ВНЗ у Кривому Розі; у 1994 році КГРІ отримав сучасну назву – Криворізький технічний університет (КТУ) – Л.Д.].

Незважаючи на епохальність події та її виключну роль в історії Кривого Рогу, постать В.І. Жигаловського дотепер залишається маловідомою. В літературі з історичного краєзнавства його ім'я лише згадується [1, с. 5; 8, с. 227, 375; 12, с. 106; 13, с. 6; 14, с. 7; 20, с. 1]. Деякі подробиці з біографії В.І. Жигаловського наведені у довіднику В.П. Бухтіярова [6, с. 426-427]. Однак, повноцінного образу цієї, безумовно неординарної, особистості на сьогоднішній день все ще не маємо. Тож, метою даної розвідки є вирішення проблеми персоналізації історії Криворізького технічного університету через висвітлення постаті його першого очільника.

Джерельною базою для даної розвідки стали матеріали архіву Музею історії КТУ, які до цього часу ще не введені до наукового обігу.

Заслуга у справі складання історичного портрету засновника КТУ належить першому завідувачу Музею історії університету Валентину Леонідовичу Золотарьову. Рішення про заснування Музею історії Криворізького гірничорудного інституту було прийнято у жовтні 1972 року, коли єдиний в СРСР заклад гірничорудного профілю святкував своє п'ятдесятиріччя [14, с. 28]. Проте в урочистій промові тогочасного ректора КГРІ Георгія Михайловича Малахова з приводу 50-річчя закладу ім'я Всеволода Інокентійовича Жигаловського було взагалі відсутнє [15, с. 1, 3]. Тож саме В.Л. Золотарьов започаткував вивчення персоналії В.І. Жигаловського – засновника вищої гірничої освіти у Кривому Розі.

Достеменно відомо, що Всеволод Інокентійович Жигаловський народився 8 серпня 1888 р. у селі Гатки Подільської губернії в родині народного учителя Уланівського народного училища Інокентія Олександровича Жигаловського [2]. У 1906 р. він закінчив Катеринославське реальне училище і згодом вступив до Катеринославського вищого гірничого училища. У 1913 р. В. Жигаловський успішно завершив навчання і отримав звання гірничого інженера. Тогочасна Рада Катеринославського гірничого інституту (КГІ) на чолі з професором геології Миколою Лебедевим визнала остаточний проект з гірничого мистецтва, що його підготував В. Жигаловський, «гідним почесного відгуку» [19]. Тож, 25-річний інженер отримав перше у своєму житті наукове визнання, про що свідчив документ встановленого на той час зразку за № 9802 від 9 листопада 1913 р., завірений гербовою печаткою і підписами ректора, декана і секретаря Ради Катеринославського Гірничого інституту. В «Почесному відгуку», врученому В.І.

Жигаловському, стояли підписи відомих в історії Національного гірничого університету науковців: Миколи Йосиповича Лебедева, що був ректором впродовж 1908-1919 та 1921-1924 рр. і став першим ректором Катеринославського гірничого інституту, створеного у 1912 р. на базі вищого гірничого училища; Ярослава Івановича Грдіни – професора, ректора КГІ у 1920-1921 рр.

Як повідомляє перший біограф В. Жигаловського В.Л. Золотарьов, під час навчання в інституті Всеволод Інокентійович впродовж 1910-1912 рр. працював десятником на рудниках Криворіжжя, а з 1913 по 1914 рр. жив на Донбасі, де працював інженером [2]. З часів Першої світової війни і до 1926 р. включно В.І. Жигаловський мешкав у Кривому Розі, працюючи на високих керівних посадах: з 1915 р. він був завідувачем руднику [ймовірно, Шмаківського – Л.Д.], з 1920 по 1924 р. – очолював гірничий відділ Південнорудного тресту, а впродовж 1924-1926 рр. – працював головним інженером у рудоуправлінні імені Жовтневої революції.

Дані, які наводить В.Л. Золотарьов, потребують уточнення, адже Південнорудний трест був утворений лише у червні 1922 року, тож В.І. Жигаловський не міг у ньому працювати з 1920 року. Як свідчать опрацьовані нами документи, у березні 1920 року інженер Жигаловський отримав Мандат за № 116 від Особливої Комісії з організації управління Криворізькими і Нікопольськими рудниками, що діяла при Катеринославській Губернській Раді Народного Господарства [16]. Цей мандат визнавався дійсним аж до відкликання і ним підтверджувалися надзвичайні повноваження В.І. Жигаловського як члена Президії Тимчасових Управлінь рудниками Криворізького району. Особливий статус гірничого інженера В.І. Жигаловського був також захищений Мандатом за № 4771 від 13 червня 1921 року, виданим Управлінням Рудників Криворізького залізорудного району (Райруда), яке підпорядковувалося Відділу Руд і Мінералів Ради Народного Господарства УСРР (Укрруд). У цьому документі йшлося про те, що гірничого інженера Всеволода Інокентійовича Жигаловського без письмового чи телеграфом підтвердженого дозволу Райруди не можна піддавати арешту і обшукам [17].

Вочевидь, що Всеволод Інокентійович Жигаловський з прихильністю сприйняв ідеї пролетарської революції і став активним учасником соціалістичного будівництва. Він сумлінно працював на відбудові криворізьких рудників, за що був відзначений званням Героя праці. Газета «Рудничний робочий» з цього приводу повідомляла, що Героями праці у день святкування 5-ої річниці Жовтневої революції (1922 р.) стали: слюсар Ростківського руднику М.О. Андреев, гірник з 27-річним стажем П.К. Поповченко, коваль заводу «Пневматик» В.І. Бородаєв та його син О.В. Бородаєв, управитель Шмаківського руднику К.М. Подзоров, інженери В.І. Жигаловський та Й.Й. Мізерес, робітничий директор К.І. Міхна [5, с. 18]. Зазначимо, що в історії Криворізького технічного університету звання «Герой праці» носили лише дві особи – провідні інженери тогочасного Криворіжжя В.І. Жигаловський і Е.К. Фукс, які за сумісництвом працювали в КВРТ [мова, звісно, не йде про почесне звання Герой Соціалістичної Праці, затверджене Указом Президії

Верховної Ради СРСР 27 грудня 1938 року – Л.Д.]. Факт присудження В.І. Жигаловському звання «Герой праці» є широко відомим, що знайшло відображення у кількох історичних розвідках [6, с. 426; 7, с. 3; 10, с. 6].

Архівні матеріали Музею історії Криворізького технічного університету свідчать, що впродовж 1924-1926 рр. В.І. Жигаловський дійсно працював у рудоуправлінні імені Жовтневої революції, однак, офіційна назва посади, яку він займав з 15 жовтня 1924 р. по 21 лютого 1926 р., була така: «помічник Керуючого групою по технічній частині» [22]. Звичайно, що з урахуванням традицій радянської кадрової системи, з трактуванням В.Л. Золотарьова щодо цієї посади, як «головний інженер», цілком можна погодитися.

З лютого 1926 р. В.І. Жигаловський був переведений до міста Харкова, де він до 1930 р. працював завідувачем гірничого відділу Південнорудного тресту [2]. Впродовж 1930-1931 рр. Всеволод Інокентійович перебував на посаді помічника технічного директора тресту «Сталь», а з 1931 по 1934 рр. був головним інженером тресту «Руда»; у 1935 р. В.І. Жигаловський обійняв посаду головного інженера «Південгіпроруди», а з 1936 по 1941 рр. одночасно виконував функції заступника управляючого і головного інженера цього підприємства [2]. Як свідчать архівні матеріали, Народний комісаріат важкої промисловості призначив В.І. Жигаловського заступником управляючого «Південгіпроруди» своїм наказом за № 1689 від 15 жовтня 1936 р. [21].

В.І. Жигаловський фактично усе життя суміщав високі інженерні посади і викладацьку діяльність: упродовж 1919-1921 рр. працював викладачем математики у Криворізькому комерційному училищі, з 1922 по 1925 рр. очолював КВРТ, з 1934 по 1936 та 1940 по 1941 рр., перебуваючи на посаді доцента, викладав курс «Розтин та системи розробок рудних покладів» в Українській промисловій академії імені Сталіна, що у Харкові [В.Л. Золотарьов припускається помилки, називаючи цей заклад Всесоюзним – Л.Д.] [2].

Викладацька праця В.І. Жигаловського була не менш успішною, ніж інженерна. В архіві Музею історії Криворізького технічного університету зберігається унікальний документ – Пам'ятна Адреса I-го випуску Робітничого Гірничого Технікуму, під якою стоять підписи 37 осіб. У своєму зверненні до Всеволода Інокентійовича студенти і викладачі пишуть: «Вельмишановний і дорогий Всеволоде Інокентійович! Сьогодні ми зібралися, щоб ознаменувати I-й випуск організованого і відкритого Вами Робітничого Гірничого Технікуму, принести Вам щирю нашу вдячність за Ваші труди и турботи про нас і наш глибокий сум з приводу полишення Вами нашого району. Ні розруха, ні голод, ні холод не зупинили розпочатої Вами 4 року тому справи. Буквально «з нічого» Ви створили школу. Основна робота на виробництві позбавляла Вас можливості приділяти керівництву технікумом стільки часу, скільки Ви б того хотіли. Та у ті години, коли ми бачили Вас у себе у школі, Ви встигали зробити для нас багато. Ваш авторитет, ваші організаторські вміння, ваше позбавлене формалізму турботливе ставлення до потреб учнів і співробітників по технікуму, завжди поєднувалося з стремлінням покращити умови праці і навчання. Ваші знання і досвід, позбавлені зарозумілості, були просякнуті простотою і тактовністю. Ваше уміння керувати зборами доводили відсоток їх

відвідування до 100%. Все це, разом узятє, слугувало для створеної Вами школи «наочним навчальним посібником», яке ми, технікумівці, завжди боялися загубити і котрого нам, у зв'язку із Вашим переїздом до Харкова, тепер, на превеликий жаль, не замінити. Ваша особистість і Ваша робота в Технікумі були і будуть для нас прикладом, котрому ми будемо наслідувати не зовнішнім копіюванням, а внутрішньою роботою над самими собою. За все, що Ви зробили для нас і для Технікуму, який зобов'язаний Вам своїм існуванням, прийміть від нас наше сердечне «спасибі!» [18].

Педагогічний успіх В.І. Жигаловського продовжився й у Харкові. У 1935 році, працюючи в Українській промисловій академії імені Сталіна, Всеволод Інокентійович отримав почесне звання ударника і був премійований грамотою [3]. У відповідному наказі були відмічені його «віддана робота, якість навчання та участь в громадському житті Академії» [3]. Викладацькі досягнення В.І. Жигаловського значно красномовніше були висвітлені у тексті Почесної грамоти, яку підписали тогочасний директор Укрпромакадемії ім. Сталіна т. Докукін, голова партійного комітету т. Звіжульов та голова місцевого комітету т. Марченков: «Товаришеві Жигаловському В.І., що високо ніс ленінський прапор соцзмагання та ударництва і виявив соціалістичне ставлення до праці, від імені Дирекції, колективу студентів, викладачів та службовців Української Промислової Академії ім. Сталіна висловлюється пролетарська подяка. Товариша Жигаловського В.І. як справжнього бійця в справі готування кадрів командирів соціалістичної промисловості, по більшовицькому боровся за піднесення якості навчання нагороджується цією грамотою» [стиль і орфографію документів збережено – Л.Д.] [4]. Процитований документ яскраво демонструє той факт, що викладацька праця часів сталінської модернізації була особливо відповідальною і ототожнювалася з військовою службою, адже готувалися не просто інженерні кадри, а кадри «командирів соціалістичної промисловості». Тим більш знаковим є визнання педагогічних заслуг В.І. Жигаловського, який за тогочасною термінологією, був із «старих спеців», що апріорі викликали «пролетарську підозру».

Отже, засновник вищої гірничої освіти на Криворіжжі пройшов цікавий, сповнений самовідданої праці життєвий і трудовий шлях. Даною розвідкою автор лише актуалізував дослідження з історичного краєзнавства Кривого Рогу шляхом вирішення проблеми персоналізації історії КТУ як одного з провідних закладів сучасної України. Безумовно, що тема потребує подальших розвідок в контексті створення узагальнюючої праці, присвяченої видатним діячам гірничої справи у Кривому Розі.

Бібліографічні посилання:

1. ALMA MATER. Віхи історії Криворізького технічного університету (1922-2007) / [Упоряд. Л.В. Дояр]. – Кр. Ріг: Видавничий центр КТУ, 2007. – 19 с.
2. Біографія В.І. Жигаловського, укладена В.Л. Золотарьовим 12.03.1979. – Архів Музею Історії КТУ (далі: АМІ КТУ). – Ф. 1. – Оп. 2. – Спр. 1. – Арк. 10.
3. Витяг з наказу № 48 по Укрпромакадемії ім. Сталіна від 29 квітня 1935 року м. Харків. – АМІ КТУ. – Ф. 1. – Оп. 2. – Спр. 1. – Арк. 8.

4. Грамота Української Промислової Академії ім. Сталіна від 29 квітня 1935 року, виписана на ім'я Жигаловського В.І. – АМІ КТУ. – Ф. 1. – Оп. 2. – Спр. 1. – Арк. 9.
5. Дольчук А.В. Боротьба компартії за відбудову і дальший розвиток гірничорудної промисловості України (1921-1937) / А.В. Дольчук. – К.: Вища школа, 1974. – 184 с.
6. Енциклопедія Криворіжжя: 230-річчю з дня заснування Кривого Рогу присвячується. – У 2-х т. / [Упоряд. В.П. Бухтіяров]. – Кр. Ріг: ЯВВА, 2005. – Т. 1. – Кр. Ріг: ЯВВА, 2005. – 704 с.
7. Золотарьов В. Екскурс в минуле / Валентин Золотарьов // Гірничий інженер. – 2003. – № 1(1445). – С. 3.
8. Історична енциклопедія Криворіжжя. У 2-х т. / [Упоряд. О.О. Мельник, С.В. Балабанов]. – Кр. Ріг: Видавничий дім, 2007. – Т. 1. – Кр. Ріг: Видавничий дім, 2007. – 604 с.
9. Кафедра підземной разработки месторождений полезных ископаемых: исторические вехи, судьбы, технологи / [Капленко Ю.П., Логачов Е.И., Ступник Н.И. и др.]; под ред. Е.И. Логачева. – Кр. Рог: КТУ, 2003. – 208 с.
10. Криворожский горнорудный институт: Краткий исторический очерк (1922-1992) / [Н.И. Боярко, В.Ф. Бызов, Г.И. Ванина и др.]; под ред. В.Ф. Бызова. – М.: Недра, 1992. – 207 с.
11. Кривой Рог по переписи 1926 г. // Красный горняк. – 1927. – № 1. – С. 4.
12. Криворізький залізорудний басейн. До 125-річчя з початку промислового видобутку залізних руд / [Вілкул Ю.Г., Дояр Л.В., Дядечкін М.І. та ін.]; під ред. Ю.Г. Вілкула. – Кр. Ріг: Видавничий центр КТУ, 2006. – 583 с.
13. Криворізький технічний університет. 85 років / [Темченко А.Г., Кравець М.Т., Ступнік М.І. та ін.]; під ред. А.Г. Темченка. – Кр. Ріг: Видавничий центр КТУ, 2007. – 140 с.
14. Криворізький технічний університет (короткі нариси) / [Білецька В.С., Бойко О.В., Горбенко Л.Л. та ін.]; під ред. В.Ф. Бизова. – Кр. Ріг: Мінерал, 2002. – 126 с.
15. Малахов Г. Нам – п'ятдесят / Георгій Малахов, Анатолій Поліщук// Червоний гірник. – 1972. – № 203 (12630). – С. 1, 3.
16. Мандат Особой Комиссии Екатеринославского Губернского Совета Народного Хозяйства от 4 марта 1920 г. № 116, выданный Жигаловскому. – АМІ КТУ. – Ф. 1. – Оп. 2. – Спр. 1. – Арк. 2.
17. Мандат Управления Рудниками Криворожского Железорудного района (Райруда) от 13 июня 1921 г. № 4771, выданный горному инженеру Всеволоду Иннокентьевичу Жигаловскому. – АМІ КТУ. – Ф. 1. – Оп. 2. – Спр. 1. – Арк. 3.
18. Памятный адрес Всеволоду Иннокентьевичу в ознаменование 1-го выпуска Рабочего Горного Техникума. – АМІ КТУ. – Ф. 1. – Оп. 2. – Спр. 1. – Арк. 5.
19. Почетный отзыв Совета Екатеринославского Горного Института об окончательном проекте по горному искусству Всеволода Жигаловского. – АМІ КТУ. – Ф. 1. – Оп. 2. – Спр. 1. – Арк. 1.
20. Темченко А.Г. Криворізькому технічному університету 85 років/ А.Г. Темченко // Освіта. – 2007. – № 37-38 (5263-5264). – С. 1.
21. Удостоверение Народного Комиссариата Тяжелой промышленности от 15 января 1937 г., № 2897, выданное Жигаловскому Всеволоду Иннокентьевичу. – АМІ КТУ. – Ф. 1. – Оп. 2. – Спр. 1. – Арк. 7.
22. Удостоверение Октябрьского Рудоуправления Криворожского Железорудного района Южного Рудного Треста «ЮРТ» от 20 февраля 1926 г., № 3375, выданное Жигаловскому Всеволоду Иннокентьевичу. – АМІ КТУ. – Ф. 1. – Оп. 2. – Спр. 1. – Арк. 4.

Надійшла до редколегії 14.03.2011 р.